

z mála zemí žebrání v 16. století nezakázalo. Avšak i zde se ve 20. letech podobné pokusy objevují. Kortesy, neboli stavovská shromáždění kastilské monarchie, zakročují proti neuvěřitelnému růstu počtu žebráků. Když se kortesy v roce 1523 ve Valladolidu odvolávají na petici z roku 1478, která se týká této záležitosti, nařizují, že chudí mají prosit o podporu pouze ve svých rodných městech. V neúrodném roce 1525 kortesy v Toledu vyhlásují, že nikdo nemůže žebrat bez zvláštního oprávnění; tento zákaz zopakují kortesy v Madridu v letech 1528 a 1534.

Stupeň sociální krize oněch let určují rovněž lidové rebelie – selské války a povstání v Německu (1525–1526), Španělsku (1520–1521 a 1525–1526), řada selských i městských rebelií v Anglii, Francii a Nizozemí. Odhaduje se, že v císařských městech propukla v druhé polovině 15. století městská rebelie asi tak jednou za dva roky, ve třetím desetiletí jich však bylo devětkrát tolik. Le Roy Ladurie také ukazuje, že reformace v tomto regionu postupovala v závislosti na protestních náladách a týkala se právě období sociální krize v letech 1526–1535.

V této složité situaci se otázka chudých projevuje dvojím způsobem. Města jednak musela čelit masám vyhladovělých ubožáků, kteří přicházeli z širokého okolí, a i když se před nimi mohly uzavřít městské brány, stejně se utábořily kolem města. A jednak vznikala nutnost zavést do organizování podpory žebráků určitý řád, stanovit zásady a vytvořit instituce sociální péče; vyžadovala to situace ve městech, ale velký význam lze přisuzovat také úsilí snížit atraktivitu města jako místa hojných almužen, kde může každý počítat s podporou. Zastavíme se zde u tří příkladů městských reforem – Paříže, Benátek a Ypres – z tohoto přelomového období, abychom v hrubých rysech popsali situaci a kroky městských správ.

Paříž: morální neklid a strach

Složité situace v Paříži souvisela především s jejím statusem hlavního města. Přítomnost královského dvora a centrálních úřadů evidentně ovlivňovala postup představitelů městských orgánů, kteří si uvědomovali, že jejich působení je pod dohledem a musí být konzultováno s institucemi centrálních úřadů. Záležitosti chudých

v hlavním městě byly bezprostředně podřízeny parlamentu a královská pokladna se věnovala získávání prostředků na jejich podporu. Nemenší význam měla i přítomnost univerzity, která uchovávala v křesťanském světě důležitou tradici teologické a doktrinální instance. Ustanovení týkající se chudinské péče se totiž přímo týkala církevního učení a praxe. Postupy Pařížanů posléze sledovala i jiná města, která od Paříže očekávala poučení a konkrétní pokyny. Místo toho ale francouzská metropole, stále ještě jedno z největších evropských měst, důležité obchodní, finanční a dokonce i průmyslové centrum, specializované na výrobu luxusního zboží, zápasí podobně jako ostatní města s hrozivým přírůstkem ubožáků.

Od počátku 16. století se v Paříži vedou diskuse a pracuje se nad reorganizací správy špitálů. Od roku 1505 v pařížském Hôtel-Dieu pracuje komise světských správců – to je velmi významná skutečnost, neboť představuje laicizaci správy špitálů a jednu z rozhodujících fází konfliktu mezi představiteli města a pařížskou kapitulou. Laicizace ostatně postupuje pozvolna, s různou intenzitou ve všech francouzských městech. V roce 1520 předal František I. záležitost správní reformy špitálů a chudobinců monarchie do rukou svého velkého almužníka, který měl v každé diecézi určit dva dohlázeatele reformy: jeden měl být osoba duchovní, zatímco druhý světská. Činorodost městských představitelů ohledně špitálů rovněž podněcovaly propukající epidemie. Na každou novou vlnu musí města reagovat neprodleně. Iniciativy se chápe pařížský parlament, nejdůležitější soudní instance monarchie, s množstvím funkcí a výsadních práv. Ve městě řádí od srpna roku 1510 děsivá epidemie černého kašle; v oknech každého domu, kde se choroba objevila, mají mít jako varovné znamení dva měsíce vyvěšenu otýpku slámy. O několik let později, v roce 1515, přišel Jean Brissonet, předseda účetní komory, jejíž zástupci byli zváni na poradní schůzky do parlamentu, člověk neobyčejně aktivní v charitativních činnostech na území Paříže (právě on se stane jedním ze dvou dohlázeatelů na reformu špitálů, jmenovaných pro pařížskou diecézi velkým almužníkem na základě zmíněné ordonance Františka I.), na zvláštním shromáždění notáblů a expertů s návrhem, aby byly připraveny prostory, které by v případě potřeby umožňovaly oddělit nemocné postižené nakažlivou chorobou od ostatních; tento

návrh nakonec nepříliš ochotně přijala jak lékařská fakulta, tak municipiální správa, k jeho realizaci však nikdy nedošlo.

V roce 1516 se podaří prosadit – přinejmenším v krátkodobém měřítku – rázná opatření proti tulákům a žebrákům. Parlament v roce 1516 ukládá, aby všichni tuláci (*vaccabons, oysifs, caymens, maraulx et belistres, puissans et sains se leurs membres*) opustili město. Ti, kteří tak neučiní a budou dopadeni na ulici, mají být městskými biřící vsazeni do vězení a předáni do rukou zástupců municipiální správy, kteří pak mají zaměstnat uvězněné tuláky při veřejně prospěšných pracích, městském opevnění nebo čištění městské kanalizace, a to pouze za stravu. V souladu s nařízením městské rady měli na vězně přes den dohlížet strážní (po čtyřech na dvanáct tuláků během dne a po dvou v noci), v noci pak mají být po dvou vsazeni do želez. Uskutečnit tato opatření šlo však velmi těžko; v archivech se zachovala pouze zpráva o skupině 24 tuláků předaných radě policejním komisariátem měsíc po vydání výnosu. Jeho působnost byla krátkodobá a měla přechodný charakter, zavedení nucených prací pro žebráky, kteří byli považováni za zdravé a práce schopné, se však v pařížské sociální politice stalo důležitým precedents.

Roku 1519 v Paříži opět propuká epidemie, odvolávají se veřejná shromáždění, platí zákaz divadelních představení. V létě roku 1522 epidemie ovládá město, obava z nákazy se mění v davovou psychózu, pařížští lékaři, navštěvující nemocné ve špitálech a v domácnostech, si oblékají složité a bizarní oděvy, které je mají uchránit před nebezpečími plynoucími z kontaktů s nemocnými. Pařížský advokát Mikuláš Versoris ve svých deníkových memoárech zaznamenal zajímavou zprávu o epidemii z roku 1522:

„Měli bychom si uvědomit, že tehdy opanovala město Paříž záhadná a nebezpečná nakažlivá nemoc, v jejímž důsledku, jak se říkalo, v Hôtel-Dieu v tomtéž městě zemřelo více než sto dvacet lidí během tří dnů. Na hřbitově sv. Nevinátek jednou pochovali více než čtyřicet lidí, obvykle však pohřbívali osmadvacet až třicet lidí každý den, jejich celkový počet tak během dvou až tří měsíců nesmírně vzrostl, nepočítáme-li už hřbitovy u ostatních kostelů. Říkalo se, že smrt hubila především chudé, takže z nosičů, jichž bylo v Paříži před tímto neštěstím opravdu mnoho, zůstala pouhá hrstka, i když se předtím odhadovalo, že jich bylo sedm nebo osm set. Pokud pak jde o městskou část Petits Champs, ta byla dokonale vycištěna

od chudiny, které se tam do té doby usadilo značné množství. Stručně řečeno, letošní rok můžeme považovat za období s vysokou úmrtností, neboť ona nezasáhla jenom Paříž, ale celé francouzské království, podobně tomu bylo rovněž v Normandii a ve městě Rouen. Bože, Spasiteli, smiluj se nad dušemi těchto lidí!"

V této zprávě je velice příznačná spojitost epidemie s chudinským prostředím. Moderní výzkumy potravinových krizí zdůrazňují souvislost období stoupajících cen s údaji o úmrtnosti, přestože tehdejší dokumentace neumožňuje naprosto přesně určit, kdy je příčinou úmrtnosti právě podvýživa. Je však zřejmé, že fyziologická bída byla vždy faktorem, který přinejmenším k šíření epidemií přispíval. Ve zprávě pařížského advokáta bychom měli upozornit na charakteristiku čtvrti Petits Champs (blízko pařížské ústřední tržnice) jako oblasti chudoby. V sociální topografii města se vytvářejí teritoria chudoby, jakási spontánně vznikající ghetta bída. Právě v těchto čtvrtích měla epidemie zvlášť bohatou žeň. Naopak nic nenasvědčuje tomu, že by epidemie měla regulující důsledky, že by snižovala počet chudých ve městě. Z prolínání epidemií s neúrodou a hladem totiž vyplývalo, že se do města stahovaly davy ubožáků z širokého okolí.

Epidemie se stala důležitým podnětem pro to, aby si lidé uvědomili nebezpečí, které přináší kumulace ubožáků pro zájmy většiny. Již tradiční nařízení proti žebrákům a tulákům se stávala součástí bezprostředních opatření, která přijímaly místní správy, aby se nákaza dále nešířila. To byla jedna z důležitých součástí strachu z chudých. Zkušenosti s epidemií prvních desetiletí 16. století proto ovlivnily tehdejší iniciativy reformy sociální péče. Zřejmě tak tomu bylo i v případě Paříže. Situace spěje do finále, ale nejde to snadno.

Pařížský parlament znovu debatuje o problému chudiny v roce 1525. Na jaře roku 1525 probíhají horečnatá jednání mezi zástupci kupců a městských radních na straně jedné a zástupci parlamentu a účetní komory (hlavní berní instance monarchie) na straně druhé, neboť *„bída je tak veliká a počet chudých tak značný jako ještě dosud nikdy“*. Dne 15. března roku 1525 promlouvá na zasedání komory přední činitel parlamentu a prohlašuje, že *„cítí povinnost hovořit o chudých, kteří se nyní ve městě vyskytují v nesmírném, rozsáblém a překvapujícím množství. Je mnoho lidí dobré vůle, kteří udílejí almužny, ale bylo by velkým, skutečně velkým dílem Božím, kdyby se podařilo za-*

vést jakýsi řád a zajistit chudým obživu, neboť almužny nejsou vůbec rozdělovány tak, jak by měly.“ Proto by se měl v každé farnosti učinit soupis všech chudých, kteří si zasluhují podporu, a posléze svěřit do péče farníků rozdělení almužen. V tomto kontextu se poukazuje, což je důležité, na příklad Amiensu, kde se rozhodli vyhnat z města „cizí chudé“ a zajistit dostatečnou obživu pro všechny zbývající. V tomto případě hraje jedinečnou úlohu právě poukaz na ustanovení vypuzující „cizí chudé“, přestože řečník tuto záležitost na zasedání parlamentu blíže nekomentuje.

O tři týdny později však stojí před účetní komorou starší kupeckého cechu, tedy čelný představitel městské samosprávy. Projev začíná konstatováním, že podpora chudých je křesťanskou povinností. Jasně a rozhodně polemizuje se stoupenci politiky vypuzování žebráků. Odmítá přijmout jako argument příklad normandských a pikardských měst, která takto postupovala; nacházejí se totiž ve zvláštním postavení příhraničních měst. Za špatný označuje rovněž návrh segregovat chudé, umístit žebráky a lidi v nouzi na odlehklých místech; pokud se jich shromáždí pět set, po týdně jich bude už šest tisíc, což by bylo nebezpečné. Za správné naproti tomu považuje dát chudým práci a vyplácet jim minimální mzdu.

Strach z koncentrace chudých na jedno místo se v pařížských debatách objevuje velice často. Ještě před uvedeným proslovem staršího kupeckého cechu vystoupil během diskuse o stavu městského opevnění Jean Brissonet s návrhem zaměstnat chudé při veřejně prospěšných pracích. Podle jeho názoru by si mnozí z těch, kteří žebrají na ulicích, chtěli na živobytí vydělávat, ale žebrají zkrátka proto, že nemají práci. Stejně tak i ti, kteří udílejí almužny, by je raději dávali těm, kteří pracují pro obecné blaho, než lenochům. Rozhodnutí organizovat veřejně prospěšné práce však vyvolává také obavy, že „pokud se vytvoří velká skupina, vzejde z toho nějaká lotrovina. A pokud se shromáždí šest set nebo sedm set lidí na práci, po dvou dnech už jich budou více než dva tisíce a propukne vzpoura a rabování města“. Podobnost argumentace jako v promluvě staršího cechu je zde evidentní. Umožňuje nám pochopit, jaký význam ve strachu z chudých měla obava ze sociální vzpoury. Zajímavý je často se opakující argument, že nabídka pracovní příležitosti přiláká dav. Atraktivita práce – samozřejmě za předpokladu, že bude mírně placená – svědčí o tom, že vzrůstající množství žebrajících na

pařížských ulicích je vlastně důsledkem nedostatku pracovních příležitostí. To ohrožuje společenský řád, majetnou třídu.

Rozpravy parlamentu a pařížské samosprávy na téma chudých se táhnou hodiny a hodiny. Postupně se rýsuje souhrn nařízení, která by měla znemožnit „cizím chudým“ přístup do města, zaměstnat lidi bez práce a pro tento účel vytvořit stálý fond. Navzdory všem pochybnostem se zavádí zvláštní nepřímá daň („*uživí se nějakých 500 tuláků, místo aby byli vyhnáni, a způsobí to navíc zvýšení cen masa, což může vést k rebelii*“ – tento argument se ozývá ze strany královských úředníků). Situace se ale vůbec nemění, což je názor parlamentu, kam přicházejí znepokojující stížnosti, že reprezentanti městské samosprávy zaměstnávají při veřejně prospěšných pracích, financovaných „chudinskou daní“, kdekoho. Starší kupeckého cechu, kterého účetní komora vyzvala, aby podal vysvětlení, sděluje, že reprezentanti městské správy se musejí rozhodnout, koho zaměstnají – zdali „stydlivé chudé“, tj. řemeslnický personál, tiskařské, krejčovské, kožešnické pomocníky, kteří hledají obživu pro sebe i své rodiny a nemohou najít zaměstnání, nebo lajdáky a tuláky, kteří chodí po žebrotě od domu k domu. Na tyto práce se v současnosti zaměstnává 100 až 120 „stydlivých chudých“ a platí se jim mizerná mzda z vybraných daní. Nedostatečnost prostředků umožňujících plnou zaměstnanost podobně jako návrh, aby se tulákům dávala nižší mzda než ostatním, vytvářejí nebezpečnou situaci, která by mohla přerůst v konflikty a ozbrojené potyčky.

Je očividné, že praktická řešení jsou nedostatečná, s hloubkou problému nesouměřitelná. Množství chudých na pařížských ulicích se vůbec nesnižuje, k trvalému koloritu městského života patří ženy s dětmi prosící o chléb, příliv chudých do města se stále zvyšuje. Protokoly ze zasedání městských orgánů ukazují, že během následujících let stále pokračují veřejné práce a almuženská péče se omezuje pouze na ty, kteří nemohou pracovat. Zavedení chudinské daně na jaře roku 1525 je nejdůležitějším krokem k naplnění ideje, že město má organizovaně živit „své chudé“. Tím byly položeny základy *Aumône générale*, zvláštního městského úřadu, který měl pečovat o chudáky. Nařízení ze 7. listopadu 1544 deleguje na městskou radu veškerou péči o městské chudé, v rámci kompetencí parlamentu nadále zůstává pouze otázka represivních

opatření vůči tulákům. O týden později se v každé farnosti doporučuje provést soupisy chudých a od začátku roku 1545 se už pravidelně a organizovaně rozdělují almužny chudákům s výjimkou těch práceschopných. Tak začal fungovat pařížský *Velký chudinský úřad*. Starší tradice ovšem uváděla jako datum jeho vzniku už rok 1530.

Otázka, kdy tato instituce formálně vznikla, je však druhořadá. Debaty z roku 1525 odhalily obraz sociální politiky, kterou by mělo město provádět, principy jejího financování, kompetence a povinnosti městské samosprávy v této oblasti. Současně také ukázaly, nakolik novou sociální politiku podmiňoval strach a obavy z rostoucího davu ubožáků v ulicích města, v sousedství královského dvora.

Benátky: sociální hygiena a represe

Benátky prožívají v první polovině 16. století období bouřlivého rozkvětu. Počet obyvatel se po celé století zvyšuje, stabilizuje se rovněž městská výrobní struktura, v níž vedle tradičního odvětví benátské výroby – loďařství – nesmírně stoupá význam textilní výroby, která využívá vysokou poptávku na levantských trzích; někdejší postavení Benátek jako obchodního prostředníka v exportu flanderských, anglických nebo katalánských suken ustupuje samostatné výrobní aktivitě v této oblasti, navíc tento trend příznivě ovlivňuje krize soukenictví v Toskánsku a Lombardii. Příjmy z výroby sukna a z investic do půdy se dokonce označují za hlavní zdroj bohatství Benátčanů v 16. století. Koncentrace bohatství ve městě uvádí vnější pozorovatele do vytržení. Od poloviny 15. století se město trvale rozvíjí a roste do krásy, patricijské paláce imponují svou monumentalitou, architekturou a nádherou interiérů. Okázalá charitativní činnost má navenek demonstrovat bohatství a společenskou prestiž místní elity. Na rozkvétající město dopadá ve 20. letech pohroma – *gran fame*, velký hlad v letech 1527–1529. Jedná se především o hlad přespolečný, který přesto zaplavuje benátská náměstí a ulice a před zraky Benátčanů rozehrává dojemné představení bídy. Probouzí jejich slitování a strach.

Hlad, mor a válka pustoší severní a střední Itálii. Neúrody a epidemie v letech 1527–1529 se projevují v pravidelně se střídají-

cích a obnovujících cyklech. Válečné události a zdivočelé vojenské oddíly pustoší celé provincie, ohrožují nebo likvidují tradiční dopravní trasy. Snižují možnosti svozu obilí z oblastí, kde měly Benátky tradičně své hlavní zdroje obživy. Ceny obilí všude stoupají dvojnásobně, trojnásobně, někdy dokonce čtyřnásobně ve srovnání se situací před rokem 1527. Hlad žene obyvatelstvo z vesnic k městům, neboť pouze města organizované a systematicky hromadí zásoby. Bohatství a potraviny jsou ve městech, k městským hradbám tudíž směřují hordy vyhladovělých rolníků. Benátky na ně působí jako magnet.

Benátský kronikář Marino Sanudo přesně zachycuje, jak události probíhaly. V zimě na přelomu let 1527–1528 je drahota nesnesitelná. „Každý večer je na náměstí San Marco, na ulicích města, na Rialtu plno dětí, které křičí na kolemjdoucí: ‚Chleba! chleba! Umírám hladu a zimou!‘ Je to hrozné. Zrána v sloupových paláců nacházíte mrtvá těla.“ Tak tomu bylo v prosinci roku 1527 necelý týden před Vánocemi. Nastává doba karnevalového veselí. První únorové dny roku 1528: „Město slaví, organizuje se spousta máškarních mumrajů; a všude jsou ve dne i v noci ohromné davy chudáků; kvůli velkému hladu, jaký vládne v zemi, se hodně tuláků rozhodlo přitáhnout do města s dětmi, aby zde hledali obživu.“ Konec února: „Musím zapsat něco, co by mělo připomenout, že v tomto městě stále panuje velký hlad. Kromě chudých z Benátek, nařikajících na ulicích, jsou tu rovněž ubožáci z ostrova Burano, se svými šátky na hlavách a dětmi v náručí, kteří prosí o almužnu. Mnoho jich přichází také z okolí Vicenzy a Brescie, což je udivující. Člověk si nemůže ani v klidu vyslechnout mši, aby ho tucet žebráků neobstoupil a neprosil o almužnu, člověk nemůže ani otevřít pytlík s penězi, aby k němu okamžitě nepřistoupil nějaký žebrák s prosbou o denár. Potulují se po ulicích dokonce v pozdních večerních hodinách, tlučou na dveře a volají: ‚Umírám hladu!‘“

Přicházejí z okolí blízké Vicenzy, protože tam je situace ještě horší. Místní pozorovatel o ní píše koncem března roku 1528: „Dej almužnu dvěma stům ubožáků a okamžitě se jich vyrojí stejné množství; člověk nemůže ani přejít ulici nebo se zastavit na náměstí či v kostele, aby vás okamžitě neobstoupil dav s prosbou o podporu; hlad se jim vepsal do tváří, oči mají jako slepé důlky, jejich vyhublá těla jsou samá kost a kůže.“ Místodržící Vicenzy uváděl v písemném prohlášení, že chudí sedláci a jejich rodiny se živí trávou a vodou a žijí jako dobytek; hrozilo

tak nebezpečí vypuknutí epidemie. V březnu roku 1528 ve Vicenze skutečně epidemie v plné síle propuká, její původ se obecně přičítá žebrající chátře, která přitáhla z venkova.

V Benátkách se tento problém dostává na pořad jednání senátu v březnu roku 1528. Nákaza se už objevila v mnoha italských městech; současníci nám zanechali velice neurčité popisy příznaků nemoci, přesto se můžeme domnívat, že tentokrát se vedle moru objevuje jako důsledek podvýživy a hladu, nedostatku hygieny a častého stěhování také tyfus. Senát se obává, že rostoucí množství žebráků ve městě a příliv nových tlup ubožáků z okolí nejen dramaticky prohloubí dosah hladové katastrofy, nýbrž i ohrozí obyvatele Benátek zárodky smrtonosné epidemie. Od prosince roku 1527 se v jednotlivých farnostech každý týden rozděljuje mezi chudé chléb. Nebezpečí epidemie místní obyvatele nutí, aby přijali opatření k izolaci chudáků.

V aktivitách benátských představitelů to ostatně není nic nového. InSTITUTE sanitárního dozoru (*provveditori alla sanità*) již od konce 15. století zcela důsledně kontrolují nově příchozí do města. Epidemie roku 1528 nutí benátské představitele přistoupit k podobným opatřením v mnohem širším měřítku. Po dlouhých debatách jsou 13. března 1528 konečně schválena opatření v souladu s návrhy, které připravila zvláštní komise, jež navrhla postavit tři nebo čtyři provizorní útulky nebo chudobince, kde by žebráci našli nocleh na slámě. Mají se tam soustředit všichni chudí; je jim zakázáno žebrat v ulicích a po domech pod trestem vězení, zmrskání a vyhnání z města. Převozníci mají informovat všechny, kdo usedají do jejich bářek a vyplouvají do města, že v Benátkách platí zákaz žebrat. Propříště už do nových útulků nebudou přijímáni cizí žebráci. Mezi těmi, kteří už v Benátkách jsou, se proto nerozlišují „naši“ a „cizí“. Aby byl zabezpečen chod těchto špitálů-chudobinců, zavádí se zvláštní daň, kterou po farnostech vybírá farář se dvěma laiky a skládá ji do rukou *provveditori alla sanità*. Seznam těch, kteří platbu poplatku odkládají, se má číst z kazatelny při svátečních bohoslužbách. Městská správa na sebe bere odpovědnost za obstarávání stravy chudým až do konce června, tzn. do nejbližší sklízně. Po tomto termínu se mají chudí ze špitálů převézt na Terra Ferma a má se jim přikázat, aby se vrátili do svých domovů. Pokud je někdo opět přistihne v Benátkách při žebrotě, hrozí jim, že budou mrskáni od San Marco až k Rialtu.

V tomto nařízení, které lze považovat za první benátský „chudinský zákon“, se projevuje dočasný charakter přijatých opatření. Zdůrazňuje se ostatně, že nové nařízení v ničem neoslabuje už existující systém podpory zbídačelých obyvatel i „stydlivých chudých“ v jednotlivých farnostech. Zásada odpovědnosti farnosti za vlastní chudé se tedy dál zachovává, nadto se stává součástí nové organizace sociální péče. Příznačný je rovněž smíšený charakter komisí, které mají vybírat chudinské daně. Zvláštní novum tedy nepředstavuje laicizace sociální péče, neboť ta není dostatečně důsledná, ale skutečnost, že odpovědnost za celý problém přebírá veřejná moc. Segregace žebráků se stává součástí opatření, která mají zabránit šíření nákazy.

Počátkem dubna již byly dokončeny čtyři nové útulky a mohly tedy přijímat chudé. Realizace nařízení však naráží na problémy, chudí odmítají nechat se zavírat v útulcích, dochází k násilnostem vůči špitálním zřízencům, žebráci nadále z městských ulic nemizí. V polovině dubna žije v útulcích už asi tisícovka chudých, dostávají zde stravu (chléb, polévku a víno), ale samozřejmě zde začíná být těsno, proto je rozhodnuto, aby v útulcích zůstali pouze nemocní a zdraví aby byli vyhnáni z města. Navíc ve špitálech vládne vysoká úmrtnost – pouze v jednom ze čtyř útulků zemřelo během března až května 239 lidí.

Rok po prvním „chudinském zákonu“ přijímají v Benátkách další zákon, který má už trvalejší charakter. V dubnu roku 1529 senát zveřejňuje výnos, kde jsou na začátku vysvětleny hlavní úmysly místních představitelů: zajistit péči o chudé, pomoc nemocným, dát chleba hladovějícím, posléze znemožnit zahálčivý život těm, kteří jsou schopni vydělávat si na živobytí v potu vlastní tváře. To už je výklad moderní charitativní doktríny; to se rovněž týká všech prostředků, jejichž prostřednictvím se má nařízení naplňovat.

Cizím žebrákům se především zapovídá vstup do města: kdo bude chycen, má být odeslán do svého rodného kraje (s průvodním dopisem pro místní správce). Mezi samotnými žebráky (*terrieri*) se doporučuje rozlišovat mezi práceschopnými, nemocnými a nemohoucími. Práceschopní se mají odeslat na práci u loďstva, kapitánům se doporučuje doplnit posádku co možná největším počtem chudáků, kteří mají dostávat tolik jídla jako jiní námořníci, ale

o polovinu menší mzdu. Místní představitelé také doporučují cechům a farním komisím, aby děti a ženy posílaly do služby nebo do učení. Druhá kategorie žebráků, tzn. ti, jimž fyzický stav nedovoluje opatřit si prostředky k životu vlastními silami, má dostávat pravidelnou podporu. Nesmějí však žebrat v ulicích města. Mají-li bydlení, měli by doma čekat na podporu od svých farností, bezdomovci pak budou umístěni do špitálů a útulků.

Nové benátské nařízení netrvá na okamžité reorganizaci charitativních institucí. Kláštery, špitály a bratrstva mají dále vyvíjet dobročinné aktivity ve prospěch chudých. Důraz se klade na odpovědnost farností za organizování pomoci chudým, neboť právě farním komisím se doporučuje, aby zajistily nejen distribuci almužen chudým po domech, nýbrž také dohled nad hospodařením s financemi dobročinných bratrstev, povzbuzování dobročinnosti farníků – ale už nikoliv formou individuálních darů žebrákům, ale poskytováním almužny prostřednictvím výše zmíněných institucí. Právě ve farnostech mají kněží jednou za rok, při příležitosti volby dvou zmíněných laických dohlížitelů, vyzývat přítomné, aby schválili dobrovolnou sazbu na chudé; během kázání by měli také neustále apelovat na to, aby lidé dávali almužny do chrámových pokladniček, jejichž obsahem budou disponovat ony komise.

Ani jeden ze dvou uvedených benátských výnosů neprosazuje centralizovanou charitativní péči jednoznačně, nevytváří chudinské úřady ani neposkytuje finanční prostředky pro podobnou činnost. Berní povinnost z roku 1528 je časově omezena, za zásadní se považuje dobrovolnost poplatků, které umožňují podporovat chudé. Základní správní struktury mají kombinovaný charakter, církevní i světský; benátský patriarcha má společně s *provveditori alla sanità* dohlížet na farní klérus, jak plní nařízení, aby nabádal své farníky k charitativním aktivitám. Je příznačné, že ze strany městských správ zůstává chudinská problematika v kompetencích sanitárních úředníků; potvrzuje to těsné spojení sociální politiky vůči chudým s požadavky péče o veřejnou hygienu.

Je očividné, že v opatřeních přijatých benátskými orgány během krize 1527–1529 byly důležitější spíše represivní než charitativní postupy: vyhnání chudáků, zavírání přistěhovalců do útulků, zákazy žebrání, posílání do práce, kterou lze – jestliže se jednalo o poloviční výdělek – označit jako nucenou.

Když krize pominula, uvádění benátských zákonů do života ochablo. Staly se provizorním řešením. Když posléze skončilo období neúrody a utišila se přistěhovalecká vlna chudých venkovanů, neměla už zvláštní opatření význam. Během následujících hubených let – 1537–1539, 1544–1545, 1575–1577, 1590–1595 – se schvalovala další opatření proti hladu a epidemiím. V roce 1545 se zřizuje zvláštní komise pro chudé, ve které mají vedle tří laiků zasednout i tři osoby duchovní. Opět však nezískává trvalou finanční podporu z pravidelné daně nebo z rozpočtu. K důsledné centralizaci sociální péče dochází v Benátkách teprve koncem století, spolu s projekty centrálního útulku pro žebráky.

Právě během krize let 1527–1529 se však zásadně mění psychologické postoje. Tato změna současně umožnila rozšířit komplex represivních opatření vůči chudým, aniž by narušila literu tradičního pojetí křesťanského milosrdenství a dokonce i důsledné zachování principu individuálního a dobrovolného milosrdenství.

Ypres: městský pauperismus a reforma

Ypres sice neměly ráz hlavního města jako obě předchozí města, ani zde nežilo tolik obyvatel, ale zkušenosti s reformou institucí pečujících o chudé, ke které zde došlo v roce 1525, měly ohromný vliv na celkovou podobu hnutí municipiální reformy sociální péče.

Na počátku 16. století se Ypres značně vzdálily své někdejší středověké nádheře; v tomto období je lze jen stěží zařadit mezi hlavní evropská výrobní centra. Mezi flanderskými městy si svůj význam uchovaly a podílely se na prosperitě Nizozemí stejně jako na změnách a krizích, jimiž tato země procházela. Ve středověku se z Ypres stalo centrum se sociální strukturou typickou pro specializovaná výrobní střediska: prim zde hrálo značně rozvinuté soukenictví, zaměřené na vysokou kvalitu produktů a na zahraniční trhy. Výrobní proces vyžadoval značnou specializaci, spolupráci jednotlivých dílen, dostatek obchodního kapitálu a také vznik silné skupiny podnikatelů. V této situaci se místní soukenictví vyznačovalo velikou poptávkou po námezdní pracovní síle. Výroba luxusního sukna však přestávala odpovídat novým požadavkům rozsáhlejšího trhu. Město se už nejen nedokázalo bránit městskému řemeslu, ale neobstálo ani v konkurenci se vzkvétajícím brabantským sou-

o polovinu menší mzdu. Místní představitelé také doporučují cechům a farním komisím, aby děti a ženy posílaly do služby nebo do učení. Druhá kategorie žebráků, tzn. ti, jimž fyzický stav nedovoluje opatřit si prostředky k životu vlastními silami, má dostávat pravidelnou podporu. Nesmějí však žebrať v ulicích města. Mají-li bydlení, měli by doma čekat na podporu od svých farností, bezdomovci pak budou umístěni do špitálů a útulků.

Nové benátské nařízení netrvá na okamžité reorganizaci charitativních institucí. Kláštery, špitály a bratrstva mají dále vyvíjet dobročinné aktivity ve prospěch chudých. Důraz se klade na odpovědnost farností za organizování pomoci chudým, neboť právě farním komisím se doporučuje, aby zajistily nejen distribuci almužen chudým po domech, nýbrž také dohled nad hospodařením s financemi dobročinných bratrstev, povzbuzování dobročinnosti farníků – ale už nikoliv formou individuálních darů žebrákům, ale poskytováním almužny prostřednictvím výše zmíněných institucí. Právě ve farnostech mají kněží jednou za rok, při příležitosti volby dvou zmíněných laických dohlížitelů, vyzývat přítomné, aby schválili dobrovolnou sazbu na chudé; během kázání by měli také neustále apelovat na to, aby lidé dávali almužny do chrámových pokladniček, jejichž obsahem budou disponovat ony komise.

Ani jeden ze dvou uvedených benátských výnosů neprosazuje centralizovanou charitativní péči jednoznačně, nevytváří chudinské úřady ani neposkytuje finanční prostředky pro podobnou činnost. Berní povinnost z roku 1528 je časově omezena, za zásadní se považuje dobrovolnost poplatků, které umožňují podporovat chudé. Základní správní struktury mají kombinovaný charakter, církevní i světský; benátský patriarcha má společně s *provveditori alla sanità* dohlížet na farní klérus, jak plní nařízení, aby nabádal své farníky k charitativním aktivitám. Je příznačné, že ze strany městských správ zůstává chudinská problematika v kompetencích sanitárních úředníků; potvrzuje to těsné spojení sociální politiky vůči chudým s požadavky péče o veřejnou hygienu.

Je očividné, že v opatřeních přijatých benátskými orgány během krize 1527–1529 byly důležitější spíše represivní než charitativní postupy: vyhnání chudáků, zavírání přistěhovalců do útulků, zakazy žebření, posílání do práce, kterou lze – jestliže se jednalo o poloviční výdělek – označit jako nucenou.

Když krize pominula, uvádění benátských zákonů do života ochablo. Staly se provizorním řešením. Když posléze skončilo období neúrody a utišila se přistěhovalecká vlna chudých venkovanů, neměla už zvláštní opatření význam. Během následujících hubených let - 1537-1539, 1544-1545, 1575-1577, 1590-1595 - se schvalovala další opatření proti hladu a epidemiím. V roce 1545 se zřizuje zvláštní komise pro chudé, ve které mají vedle tří laiků zasedit i tři osoby duchovní. Opět však nezískává trvalou finanční podporu z pravidelné daně nebo z rozpočtu. K důsledné centralizaci sociální péče dochází v Benátkách teprve koncem století, spolu s projekty centrálního útulku pro žebráky.

Právě během krize let 1527-1529 se však zásadně mění psychologické postoje. Tato změna současně umožnila rozhybat komplex represivních opatření vůči chudým, aniž by narušila literu tradičního pojetí křesťanského milosrdenství a dokonce i důsledné zachování principu individuálního a dobrovolného milosrdenství.

Ypres: městský pauperismus a reforma

Ypres sice neměly ráz hlavního města jako obě předchozí města, ani zde nežilo tolik obyvatel, ale zkušenosti s reformou institucí pečujících o chudé, ke které zde došlo v roce 1525, měly ohromný vliv na celkovou podobu hnutí municipální reformy sociální péče.

Na počátku 16. století se Ypres značně vzdálily své někdejší středověké nádheře; v tomto období je lze jen stěží zařadit mezi hlavní evropská výrobní centra. Mezi flanderskými městy si svůj význam uchovaly a podílely se na prosperitě Nizozemí stejně jako na změnách a krizích, jimiž tato země procházela. Ve středověku se z Ypres stalo centrum se sociální strukturou typickou pro specializovaná výrobní střediska: prim zde hrálo značně rozvinuté soukenictví, zaměřené na vysokou kvalitu produktů a na zahraniční trhy. Výrobní proces vyžadoval značnou specializaci, spolupráci jednotlivých dílen, dostatek obchodního kapitálu a také vznik silné skupiny podnikatelů. V této situaci se místní soukenictví vyznačovalo velikou poptávkou po námezdní pracovní síle. Výroba luxusního sukna však přestávala odpovídat novým požadavkům rozsáhlejšího trhu. Město se už nejen nedokázalo bránit městskému řemeslu, ale neobstálo ani v konkurenci se vzkvétajícím brabantským sou-